

חלקים; מצות תש ל' חמש סלעים לשבת הכהונה, והריזה כפריעת חוב לכהנים, מלבד זאת יש גם מצות פדיה, הלכך לענין פריעת החוב כבר זכה האב הכהן, כאילו כבר הגיע ליד כהן, ומה שנשאר עליו הוא רק החלק השני שבמצוה – פדיית הקדושה – ולכן כאשר מת האב אין הבן חייב אלא במצוה זו, ולצורך זה די בהפרשה של חמש סלעים לפדות ולסלק ממנו דין בכורה. ובשו"ת משיב דבר (ח"ב פה. וכן שם בסי' פו ובח"ה נב) נקט שמצות פדיון אינה אלא חוב לכהן, רק צריך שיהא ניכר שהוא נותן לכהן משום מצות פדיון, וכשנוטל לעצמו אין הדבר ניכר אלא אם מפריש ואח"כ נוטלם.

יוצא דופן והבא אחריו – שניהן אינן בכור... קסבר בכור לדבר אחד לא הוי בכור. בשו"ת שבת הלוי (ח"ח רלט) הורה בענין הריון חוץ רחמי, בשחלות או בחצוצרות, שאשה שהפילה אותו וולד שנוצר חוץ לרחם, ואחר כך ילדה זכר דרך הרחם – חייב בפדיון, ואעפ"י שהולד שנתהוה בשחלה או בחצוצרה הגיע לשלב של תחילת ריקום אעפ"כ אינו פוטר את הבא אחריו כיון שהוא מונח במקום העומד להפסיד ההריון, והרי מלכתחילה אינו עומד לריקום גמור שם. וגם אם הוציאוהו דרך הרחם, אינו נחשב 'בכור לרחמים' כיון שלא נתהוה ברחם כלל, והוצאתו דרך הרחם אינה עושה אותו בכור לדבר אחד – הלכך הבא אחריו הריהו בכור גמור.

דף מח

רבי מאיר אומר: אם נתנו עד שלא חלקו – נתנו...! כלומר כדין נתנו, שהרי כל שלא חלקו החוב מוטל על הנכסים ומחוייבים הם ליתן כמבואר בסוגיא. וזהו המשך הדברים: **זאם לאו – פטורין,** הא לא חלקו – חייבים (עפ"י תוס' יו"ט; מים קדושים).

מאי שנא חלקו דאזיל לגבי האי ומדחי ליה דאזיל לגבי האי ומדחי ליה, כי לא חלקו נמי ליזיל לגבי האי ולידחיה וליזיל לגבי האי ולידחיה... **רבא אמר...!** יש מקום לומר שלא הקשו אלא על סברת רבי מאיר, מה טעם לחלק בין חלקו ולא חלקו, אבל לר' יהודה שאמר כבר נשתעבדו נכסים, אפשר שאפילו תוך שלשים נשתעבדו, ובין חלקו בין לא חלקו חייבים. ואכן כן פסק הרמב"ם להלכה (בכורים יא, כ): מת האב אפילו תוך שלשים, אפילו חלקו הנכסים – נותנים בין שניהם חמש סלעים. והטור (יו"ד שה) השיגו, שאין נראה כן בגמרא. אך לפי האמור נתבאר מקור דבריו (עפ"י בית יוסף וב"ח שם).

אמנם לפי 'לשנא בתרא' שבסמוך מבואר שאם מת תוך ל' וחלקו, לא מסתבר כלל לחייב. אלא שהרמב"ם פסק כלשנא קמא שמסתבר טעמו (בית יוסף שם. וכן פסק בשלחנו הערוך. ואולם הב"ח כתב כיון שהיא מחלוקת הפוסקים, אין חייב מספק, הלכך אם מת תוך ל' אפילו לא חלקו – פטורים).

בספר זכר יצחק (סוסי" לה) מובאת דרך אחרת בישוב דברי הרמב"ם, שפסק דלא כסוגיתנו לפי שפוסק כרשב"ג (בשבת קלו), ולדעתו ענין שלשים יום אינו אלא לצורך בירור שאינו נפל, נמצא אם כן שהחוב בעצם מתחיל מיד בלידה אלא שאינו חל בפועל עד שיעברו שלשים, הלכך שעבוד הנכסים חל בזמן חלות סיבת החיוב, היינו הלידה. וסוגיתנו סוברת כדעת חכמים שיום השלשים מהוה את סיבת החיוב. [וכן יש לדייק קצת מרש"י במשנה מט. שפירש הטעם שמת תוך ל' יחזיר משום הנפל הוא (והתוס' שם העירו על כך). ושם

בע"ב יש לדקדק קצת מלשונו (בר"ה ובהנך) שהשעבוד מתחיל בלידת הבן ולא ביום ל'. עוד בבאור דברי הרמב"ם – ע' מהריט"א, תו"ט, יד דוד.

'שני יוסף בן שמעון'. רבי צדוק הכהן זצ"ל בספרו תקנת השבין (עמ' 58–55) האריך לבאר מפני מה נקטו רז"ל בכמה מקומות שם זה כדוגמא – 'יוסף בן שמעון'. ולא נקטו ראובן בן יעקב, כבשאר מקומות שנקטו ראובן שמעון, הראשונים בשבטי ישראל. ורחוק לומר ששם זה היה שכיח ביניהם הרבה, כי כמדומה – כתב – אדרבה, שם זה לא היה מצוי. והראה שהשם 'שמעון' היה מצוי רק בארץ ישראל, ואילו 'יוסף' מצוי באמוראי בבל ולא באמוראי ארץ ישראל.

וכל דברי חז"ל לא באו במקרה ושלא בדקדוק. ואפילו במקום שנקטו למשל המורגל, יש בו טעם נעלם גם כן, וכל שכן במקום שנקטו משל שאינו מורגל'. (כך שיטתו של רבנו הכהן בכל מקום, לדקדק בלשונות חכמים ובשיחתם, להראות נכוחה מעמקי הענינים הטמונים בהם).

מקוצר המקום והדעת לא נביא כאן את כל אריכות דבריו, שהם מכבשונו של עולם (עיקרי הדברים בנויים על דברי רבו, רמ"י מאיביצא זצ"ל). אולם תורף הדברים מבוסס על שני ענינים; –

הענין הראשון: יוסף ושמעון מהווים שני הפכים, [וזהו פשר הדבר ששמעון היה העיקר במכירת יוסף, וגם יוסף בחר לאסור את שמעון בדוקא]. בשבטו של שמעון, היה למראית העין החסרון הגדול שבכל שבטי ישראל, במעשה זמרי ועוד. ובירורו, כלומר הגילוי שחסרון זה אינו אלא למראית העין ואינו חסרון בעצם, נעשה על ידי מידתו של יוסף, שהוא המוגדר ביותר בפגמים אלו שנתגלו בשמעון. והענין השני: הבנים הם המבררים את האבות, ועל ידם נגלים מעמקי לב האבות (ע' רמב"ן נצבים עה"פ פ' אן יש בכ"ם. וע"ע צדקת הצדיק קעב).

ולכן הבירור והתיקון השלם יהיה בבחינת 'יוסף בן שמעון' – היינו הבן יגלה את מעמקי נפש האב, כאשר יהיה הבן בבחינה ההפכית והמנוגדת ביותר.

ועל כן, כיון שזוהו עיקר ענינו של 'בן' – בירור מולידיו, לכך מצאו חז"ל לקרוא לסתם בן, על דרך משל 'יוסף בן שמעון'.

יש להעיר מהתוספתא בקדושין (ב,ב) שהובא 'יוסף' ו'שמעון' בדוגמא לאדם אחד שקרוי בשני שמות, ע"ש. [ובספר אמת ליעקב (קדושין מט:)] באר דברי התוספתא, שנקרא אצל חלק 'יוסף' ואצל אחרים 'שמעון'. ואולם אין הדברים סותרים לנאמר לעיל, כי יש לומר שעל שם האב נקרא 'שמעון', כפי שמצוי בעדות מסוימות, לקרוא לאדם בנוסף לשמו, על שם אבי המשפחה. וע"ע פרי צדיק פ"א קרח ח.

'מי איכא מידי דלדידיה לא מצי תבע ליה ולערב מצי תבע ליה...'. ע' במובא להלן מט משו"ת אחיעזר. בבאור שורש מחלוקת ר' ירמיה ורבא – באר מהריט"א; האם שעבוד הנכסים הוא מדין ערבות (רבא) או נחשב כקנין במקצת (ר' ירמיה).

[וצריך לומר שגם אם שעבוד הוא כקנין במקצת, לא עדיפה זכות המלוה בנכסים יותר מזכות תביעתו את הערב שהיא קיימת רק לאחר שבא תחילה ללווה, שהרי מבואר בב"ב (קעד.) שדיין שטעה והוריד את הנושה לנכסי הלווה לפני שתבע את הלווה – הריהו טועה בדבר משנה. ומבואר שלא נחלק אדם בדבר זה]. וע' בספר בית ישי (צא,ד) דרך אחרת. וע"ע שערי ישר ה"י.

(ע"ב) 'שני יוסף בן שמעון' שהיו בעיר אחת ולקח אחד מהם שדה מחבירו – בעל חוב גובה ממנו,

דאמר ליה: אי בדידך מסיקנא – מנתא דידך קא שקילנא, ואי בחברך מסיקנא – משתעבדנא לי מקמי דידך. אף על פי שיש לחברו נכסים אחרים, והלא הלכה רווחת שאין גובים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין – יש לומר שהטעם לכך שאין גובים ממשועבדים כשיש בני חורין משום תקנת לקוחות, וזה רק כאשר אין הפסד לבעל-חוב, אבל כאן הלא הבע"ח אינו יכול לפרוע מבני חורין שהרי יכול לדחותו, הלכך יכול לטרוף ממשועבדים (עפ"י מים קדושים).

דף מט

והאמרי נהרדעי: לא כתבינן אדרכתא אמטלטלי...'. ע' במובא בב"ק ע.

הני מילי היכא דכפריה אבל היכא דלא כפריה – כתבינן. הטעם שאין כותבים הרשאה על מטלטלין שכופר בהם – משום 'מחזי כשיקרא'. ואם תאמר, גם כאן נחוש משום 'מחזי כשיקרא' – שהרי אפשר שהבכור שלו לא מת נמצא שאין לו זכות כלשהי במזון הכהן? יש לומר, כיון שבודאי יש אצל הכהן חמש סלעים יתרים, או שלו או של חברו, אין שייך 'מחזי כשיקרא' אם כותב בהרשאה: אם שלי מת אני מרשה את חברי על זה (מים קדושים).

מאי טעמייהו דרבנן, גמרי חדש חדש ממדבר... ור' עקיבא... הוה להו שני כתובים הבאים כאחד...'. ע' במובא ביוסף דעת זבחים נז; האם שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים אף בגזרה שוה וכדו', אם לאו. וכאן מוכח לכאורה שלדעת ר' עקיבא אין מלמדים. ואולי בשאלה זו נחלקו חכמים ורע"ק (ע"ע מהריט"א ושפ"א כאן; חק נתן זבחים נז).

אמר רב אשי: הכל מודים לענין אבילות יום שלשים כיום שלפניו ואמר (גרסת הב"ח: דאמר) שמואל הלכה כדברי המיקל באבל. יש לשאול לשם מה הביא דברי שמואל שהלכה כדברי המיקל באבל, והלא גם לדברי המחמיר, רבי עקיבא, אינו אלא ספק, ובאבלות שהיא מדרבנן הלא יש להקל בספק. ויש לשמוע מכאן שהלכה כדברי המיקל באבל מודאי ולא משום ספק-דרבנן בעלמא, הלכך באבלות אפילו רבי עקיבא מודה שיום שלשים כיום שלפניו בודאי (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א רג).

פירוש דבריו נראה שבספקא דדינא באבלות יש לנקוט כודאי לקולא, הלכך מודה רע"ק לחכמים באבלות שנידון כלפניו ולא כספק. אך זה צ"ב, התינוח לענין הלכה במחלוקת, אפשר ליתן כלל שבאבלות ההלכה היא לקולא מודאי, וכשאר כללי פסק שהם ודאיים [כגון רב אחא ורבינא – הלכה כדברי המיקל, משמע מודאי ולא מספק]. אבל לענין שאר ספקות, מה סברה לומר שהוא ודאי ולא ספק כשאר ספקות דרבנן. וצריך לומר לפי דבריו שאין זה מכללי פסק אלא דין הוא באבל להקל בספק, בין בספק בדין בין בספק במציאות.

וזה מתאים למש"כ המנ"ח (רסד, יג) שאפילו באבלות דאורייתא כגון ביום ראשון לדעת הרמב"ם, הלכה כדברי המיקל, שכן יש ללמוד מהאמור בטומאת כהנים שהתורה הקילה בספקות בענין אבלות. וכן נראה לכאורה מהמבואר בשו"ע (יו"ד שצז, ב – מהמרדכי סוף מו"ק) שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת – אינו מתאבל. והטעם הביא הב"י מהמרדכי משום ספק אבלות, הרי שאפילו אבלות יום ראשון שנקט השו"ע דמדאורייתא היא, מקילים בספקה [וכן מפורש בתוך דברי הט"ז שם שבאבלות הולכים להקל יותר מבשאר ספקות דרבנן].

ולולא פירוש האג"מ יש לפרש בפשטות שהביאו דברי שמואל לומר שבאבלות יש להקל בספק [כשאר ספקות דרבנן], הלכך